

Fal·làcies informals i pensament crític en la didàctica de les ciències socials

Jordi Nomen

Escola Sadako

Introducció

A nivell teòric, bateguen en aquest treball els cors intel·lectuals dels filòsofs Matthew Lipman (2016) i John Dewey (1998). Es tracta doncs d'una proposta des de la Filosofia, perquè aquesta és l'única disciplina que reflexiona sobre el pensament i sobre el mètode i els converteix en objectes de la seva pròpia reflexió. Alhora, però, pretén fer una aportació també al pensament social crític, dins el camp de les Ciències Socials, en tant que les fal·làcies són presents en el discurs i conformen, sovint, prejudicis i estereotips que convé bandejar en l'estudi de les Qüestions Socialment Vives i els Problemes Socials Rellevants.

Context

En una societat tecnològica i complexa com la nostra cal ensenyar els nostres alumnes, nois i noies, a pensar per ells mateixos, a fer-ho de forma creativa perquè puguin adaptar-se als canvis de la nostra època i transformar-la, i amb la cura que els faci competents per conviure en pau amb un respecte democràtic a altres opcions diferents de la seva, per poder dedicar-se a la recerca de la concepció i pràctica de la seva pròpia “bona vida”, en un context de Ciutadania participativa i democràtica. Més que coneixements, en el futur, els caldran habilitats (segons argumentació de Dewey) que els permetin operar amb els coneixements disponibles que avui ja són molts més dels que podem assumir. Volem uns nens i joves que no només s'impliquin sinó que es comprometin amb el treball per a un món millor.

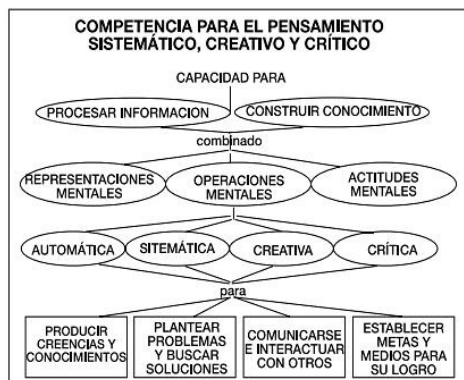
El sociòleg Zygmunt Bauman (2007) ha caracteritzat la nostra època com un “temps líquid” –flexible, canviant– en front dels temps passats més sòlids –estables, precisos–. Ens ha explicat que les estructures socials ja no romanen temporalment i això ens deixa enfrontats a un món sense referències segures. La incertesa s'ha consolidat en un món en que no coincideixen el poder i la política, en que s'han afeblit els murs que protegien

els homes de la dissort, un món en què s'ha renunciat a la planificació de llarga durada, al pensament de futur, un món on s'ha instal·lat l'oblit de les referències passades com a garantia d'èxit. Aquestes referències noves descomponen les vides de les persones en fragments, exigeixen de les persones la flexibilitat de les plantes enfront dels vents que les sacsegen. La lleialtat desapareix i els homes es troben abandonats a comprovar cada passa del camí per si hi hagués algun obstacle. Aquesta concepció, que ha fet fortuna en el terreny intel·lectual, no pot ser acceptada amb resignació per qui creu que l'home té llibertat per triar, que els valors, precisament els valors, poden servir-nos de fanal en aquestes aigües pantanoses que semblen amenaçar-nos. No podem educar des del pessimisme; només des de l'alegria i la creença que és valuós allò que oferim. Conservem l'humanisme i la humanitat en aquesta societat tecnològica, i aleshores afrontarem els canvis que faci falta. És obvi que necessitem ciutadans i ciutadanes crítics, que puguin pensar per ells mateixos, que no siguin fàcilment manipulables per cap poder, que siguin capaços de liderar una transformació social cap a una societat més lliure i més justa.

Treballar els pensaments sistèmic i crític:

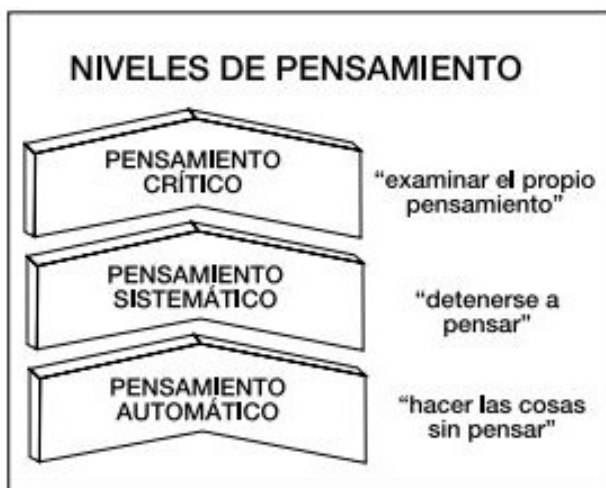
Voldria apropar-me, en primer lloc, a la definició del pensament crític des de la proposta d'Ángel R. Villarini Jusino (2010). Segons ell, cal definir el pensament com la competència o capacitat humana per construir una representació del món i de nosaltres mateixos en el món, pas previ a actuar per millorar-lo. Per això necessitem organitzar els estímuls que rebem del món exterior de forma significativa, convertir-los en informació organitzada i sentir la necessitat d'utilitzar-la apropiadament (emocions, interessos, valors, sentiments, en suma, actituds).

Podem veure en la següent imatge el que el professor Villarini considera com a competència per al pensament crític:

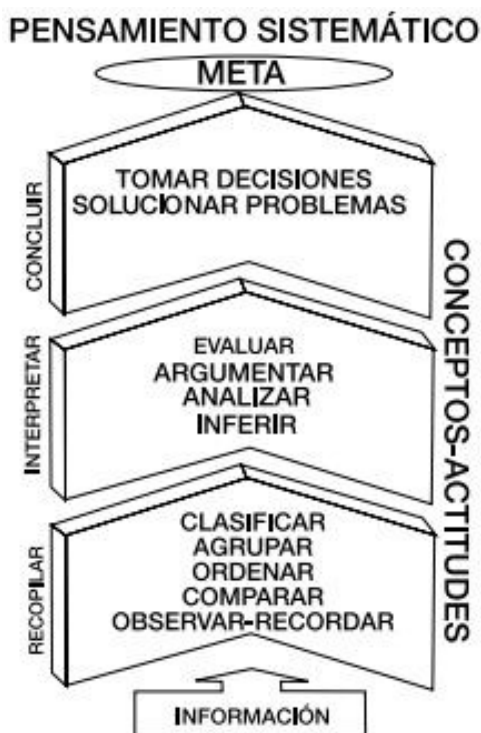
Font: Article Teoría y Pedagogía del Pensamiento Crítico en PERSPECTIVAS PSICOLÓGICAS • VOLÚMENES 3 - 4 • AÑO IV

D'altra banda, el professor Villarini proposa tres nivells de pensament que cal clarificar amb els alumnes: el pensament acrític (que fa les coses sense pensar), el pensament sistemàtic (que ja implica reflexió, ús de les habilitats de pensament) i el pensament crític (que pensa sobre el propi pensament i la seva estructura, que pretén elaborar un judici basat en el raonament, aquell que permet obrir la ment al discurs argumentatiu dels altres i d'un mateix). És un pensament que s'avalua a ell mateix, que es troba ja en la metacognició.

Font: Article Teoría y Pedagogía del Pensamiento Crítico en PERSPECTIVAS PSICOLÓGICAS • VOLÚMENES 3 - 4 • AÑO

Aquests tipus de pensament avancen, de forma lògica de menys a més complexitat. Pel que fa al pensament sistemàtic, aquest actua amb un propòsit sobre una informació utilitzant unes habilitats de pensament –enteses com a destreses que permeten el maneig de la informació i que milloren amb el seu exercici i pràctica–. En el següent esquema podem veure-les relacionades:

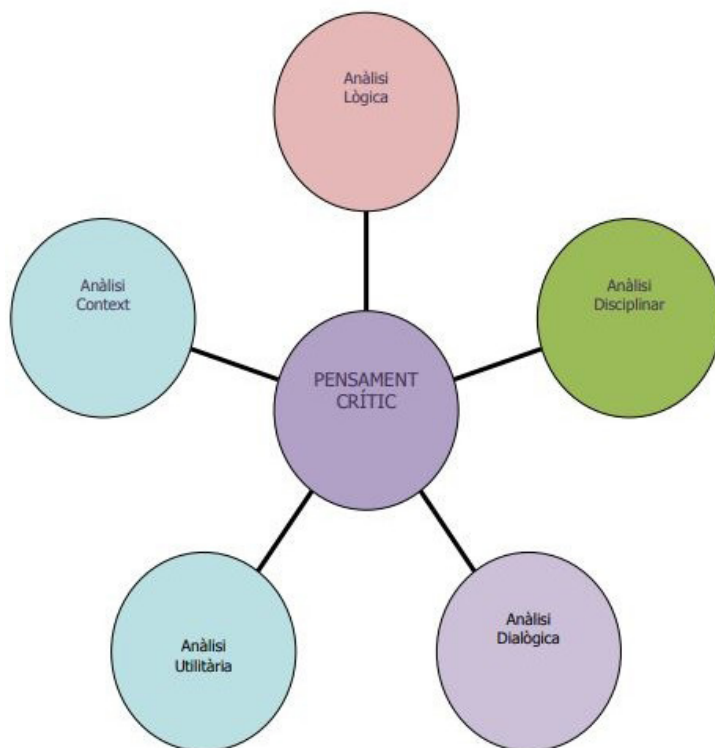

Font: Article Teoría y Pedagogía del Pensamiento Crítico en PERSPECTIVAS PSICOLÓGICAS • VOLÚMENES 3 - 4 • AÑO

Sembla important remarcar aquí la idea que a diferència de propostes com la d'intel·ligència múltiples de Howard Gardner (2011), la idea d'habilitat de pensament implica sostenir la posició que les competències intel·lectuals i afectives milloren amb la pràctica (per això són habilitats) i que no cal pensar en estimular només aquelles per les que estarem millor dotats a fi que compensin les altres.

La diferència amb el pensament crític estaria, doncs, en la metacognició que fa que aquest afegeixi al pensament sistemàtic un element nou: l'avaluació del resultat i el procés del propi pensar per veure les seves fortaleces i febleses.

Pel que fa al pensament crític, podríem dir que sorgeix de la metacognició, de l'examen del propi pensament i del dels altres, utilitzant unes eines bàsiques, que podem apreciar en el següent esquema:

Elaborat per l'autor

1. La primera és l'anàlisi lògica que permet examinar la veritat i validesa dels processos de raonament i la claredat i correcció dels conceptes.
2. La segona és l'anàlisi disciplinària que permet examinar la informació amb els mètodes i corpus conceptual de les diferents disciplines implicades en la seva recerca.
3. La tercera és l'anàlisi contextual que permet tenir en compte la biografia del pensador i la societat en què es troba inserit.
4. La quarta és l'anàlisi dialògica que consisteix en posar a prova els propis arguments contrastant-los, en el marc del diàleg, amb els d'altres persones.
5. La cinquena és l'anàlisi utilitària que fa referència a les intencions, finalitats i interessos o, fins i tot, l'estructura de poder que està implícita en el treball amb idees. Aquestes anàlisis del pensament crític connecten els nous pensaments generats amb els coneixements previs i permeten integrar un coneixement complex i significatiu a la manera defensada per David Ausubel (2002).

Característiques del pensament crític

El pensament crític és aquell que es basa en bones raons per analitzar la realitat, aquell que sap crear i sostenir bons arguments que donin solidesa a les nostres opinions. De fet, podem entendre fàcilment que, si l'ésser humà és un ésser dotat d'opinió, cal que aquesta opinió estigui fonamentada. Ningú pot negar que ens passem bona part del dia avaluant el què succeeix i que, de forma inevitable, ens posicionem davant la realitat amb les nostres opinions. Veritablement, tal com afirma la filòsofa Victòria Camps (2016), les opinions tenen molt de creença. Però aquesta constatació, que fa indemostrables moltes de les nostres opinions, no implica que totes les opinions tinguin la mateixa força. Evidentment, les opinions que es recolzen en el mètode científic aporten una seguretat i una veritat més plausible que les que no ho fan. No obstant això, la ciència no pot respondre totes les preguntes i, quan ens preguntem sobre les opinions humanes, ens trobem, de vegades, mancats d'aquest recurs i hem de buscar altres arguments que no tenen ancoratge en una demostració científica. Així, per exemple, davant la pregunta sobre si la pobresa és evitable, se'ns demana que aportem un judici. La ciència ens pot aportar evidències sobre la quantitat de menjar que necessita una persona per sortir de la situació de pobresa i també sobre la capacitat i recursos del planeta per suportar una determinada pressió demogràfica. No obstant això, ja hi ha altres consideracions que descansen en evidències que van més enllà de la ciència, com si seria plausible que un millor repartiment de la riquesa resolgués el problema i si seria possible aconseguir-ho en un món marcat per unes posicions de poder tan marcadament inequitatives. Quan ens endinsem en creences i opinions, moltes vegades, la ciència no pot resoldre, perquè la ciència fixa les variables a considerar i no pot recollir una variabilitat basada en la impredictibilitat que moltes vegades impregna el que és humà.

1. La primera característica del pensament crític a la qual ens volem referir és el fet que el pensament crític exigeix coratge, perquè és un pensament que va contracorrent, com els salmons que remunten el riu. Per què diem això? Hem de tenir presents les característiques del món en què vivim. De nou, en paraules de Zygmunt Bauman ([op.cit.](#)), el nostre món ha accelerat la percepció del temps. Anem ràpid, molt ràpid, intentant reaccionar als estímuls amb promptitud, com si una resposta meditada fora poc efectiva i restés força a les nostres decisions. El pensament crític, que requereix reflexió i temps, es mou, en aquest sentit, en una direcció divergent, perquè requereix la calma i la serenitat. Reflexionar vol dir, etimològicament, tornar a mirar, i això vol temps i calma, vol prioritzar l'anàlisi de l'estímul i del seu context, a la resposta. Tant les xarxes socials com la multitud d'estímuls que ens envolten circulen a altes velocitats, mentre que el pensament crític, amb la seva vocació de repensar, vol proposar una anàlisi serena i tranquil·la, que fugi de la tirania de la immediatesa. Aprendre a pensar per un mateix requereix el seu temps i el seu espai, i no admet la precipitació en el judici.

2. En segon lloc, cal considerar que el pensament crític ens aporta i ens demana llibertat, la llibertat de sospesar els pros i contres, per poder triar, no només en teoria, també a la pràctica, davant els reptes que planteja la vida. Tenim un risc cert de ser manipulats, pel poder, pels mitjans de comunicació, pels dogmatismes excoients que ens prometen paradisos sense espines. Només amb un afinat sentit crític, podrem decidir lliurement, podrem resistir la pressió de grup o de la pròpia idea de normalitat, que sovint poden encadenar les persones.
3. En tercer lloc, el pensament crític té confiança en la raó per apropar-se a la veritat. Podem discutir llargament si la veritat existeix, si podem arribar a captar-la, però sembla clar que hi ha criteris lògics, de correspondència amb els fets, de causalitat o conseqüència, de claredat, que donen força als arguments que se sostenen sobre ells. Certament, la veritat sol ser, fora del nivell factual, una construcció de punts de vista diversos. Al meu entendre, això no la invalida com a característica del pensament crític. Al contrari, ens obliga a l'abordatge de la complexitat. El relativisme s'ha de matisar amb la confiança en la raó i la raonabilitat, que són característiques profundament humanes.
4. El pensament crític és inconformista. No s'avé a donar per fet, sinó que treballa per reconèixer l'error i la debilitat. Com deia Popper (2008), sempre tracta de falsar les certeses, en una contínua recerca de la millora i la complexitat dels problemes i reptes que afronta. Així mateix, el pensament crític demanda justícia, atès que no permet que es validin ni els estereotips (que consisteix a simplificar abusivament les característiques d'un grup) ni els prejudicis (que són judicis previs i distorsionats sobre una persona, matèria o idea).
5. El pensament crític reconeix els matisos i les excepcions, i no tracta mai de forçar els casos únics i els contextos diferents perquè encaixin en les normes. No tot val per a tots, ni a totes hores. Per això el pensament crític és profundament indagador i no permet receptes senzilles.
6. El pensament crític anima constantment el pensament creatiu i el curós. El creatiu perquè sempre està obert a l'anàlisi de noves idees, noves orientacions, que posen en dubte, en paraules d'Edward de Bono (2016), els camins de comoditat en què es mou la nostra ment habitualment, per explorar altres vies alternatives. El curós, perquè té en compte els altres, perquè busca la imparcialitat, la integritat, l'empatia i el respecte.
7. El pensament crític és, en aquest sentit, un gran arquitecte del caràcter, que procura, amb la seva pràctica, generar un perfil de persona prudent i equànime.
8. El pensament crític aspira a dirigir la transformació social. És evident que com el temps passa, el canvi afecta les estructures socials, econòmiques, polítiques i culturals. Tot es mou, i res es repeteix exactament perquè el context sempre és variable. Així doncs, la transformació és inevitable. La pregunta clau és, doncs:

¿Cap a on anem? El pensament crític aspira a dirigir la transformació cap a un món millor, més lliure, més just. Òbviament, els conflictes, com a característica inherent a la diversitat humana, sempre hi seran. No obstant això, està a les nostres mans explorar vies de resolució que no passin per la competència i la generació de vencedors i vençuts, i derivin cap a la cooperació i la negociació, on tothom perd una part perquè tothom pugui guanyar una part. Si fem bona la màxima de Kant, “*Sapere aude*”, atreveix-te a pensar, podem guanyar espais de millora que no deixin fora ningú. En aquest sentit faig meves les paraules que va utilitzar Santiago Gamboa en un article d’opinió del diari *el País* 7, publicat el 8 de setembre de 2012, referent al conflicte de Colòmbia. Permeteu recollir uns breus fragments, summament significatius: “Fa alguns anys, sent representant del meu país davant la Unesco, li vaig sentir dir al delegat de Palestina el següent: És més fàcil fer la guerra que la pau, perquè en fer la guerra s’exerceix la violència contra l’enemic, mentre que en construir la pau un ha d’exercir contra si mateix”. En efecte, és violent donar-se la mà i dialogar amb qui ha martiritzat i ferit de mort als nostres, és violent fer-li concessions a aquest altre i reconèixer-lo com igual. És molt violent, però s’ha de fer. (...). Fa molts anys, en una entrevista, Amos Oz deia que en conflictes com el del Pròxim Orient (i aquí afegeixo el de Colòmbia) solien convergir dues visions literàries: d’un costat la justícia poètica a l’estil Shakespeare, on ningú transigeix, els principis i l’honor prevalen sobretot, fins i tot la vida, però l’escenari queda cobert de sang; i de l’altre la trista justícia humana de Txékhov, amb personatges que discuteixen els seus desacords, els resolen i al final tornen a casa bastant frustrats. Però tornen vius. Crec que tots dos fragments parlen per si mateixos.

9. Finalment, el pensament crític ens permet afrontar millor el patiment. I ho fa perquè permet l’autocontrol, en paraules de George Didi-Huberman (2010) el necessari distanciament d’unes emocions, que ens acosten al viure, de vegades massa, i permet trobar l’equilibri que necessitem perquè l’odi, l’enveja i la por no prenguin el timó de comandament dels nostres pensaments i accions. El pensament crític allunya, pren perspectiva, respecte a les emocions, recolzant-se en la raó.

A continuació, s’inclou un esquema de Duran (2006) amb els passos per conduir als estudiants cap al pensament crític:

El modelo de los 5 pasos para llevar a nuestros estudiantes hacia el Pensamiento Crítico

Què no és el pensament crític?

Per completar la definició de pensament crític, sembla necessari apuntar també allò que el pensament crític no és.

1. El pensament crític no és pensar en negatiu, o centrar-se en trobar els defectes. El pensament crític conté el dubte sistemàtic, però pretén ser propositiu, destinant els seus esforços a la millora dels arguments, aproximant-los a la veritat i la certesa.
2. El pensament crític no intenta que totes les persones pensin de la mateixa forma, perquè cerca el millor procediment per analitzar la realitat, però accepta diverses percepcions, prioritats, principis i valors que poden portar a posicions divergents igualment respectables.
3. El pensament crític no tracta canviar la pròpia personalitat. No intenta manipular sinó aportar rigor científic i lògic a la recerca de la veritat en la que recolzar l'opinió.
4. El pensament crític no és una creença. El pensament crític avalua les creences però no és una creença sinó un mètode.

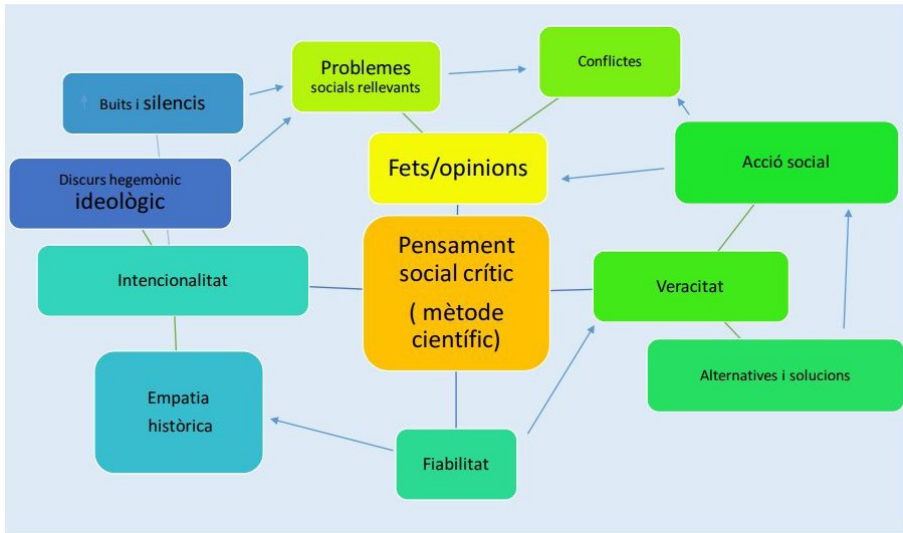
5. El pensament crític no elimina ni substitueix els sentiments o les emocions. Simplement intenta acompanyar-los amb l'ús de la raó.
6. El pensament crític no té un ús exclusivament científic. El pensament crític, a voltes, interpreta els fets, que són objectius, en una cadena lògica que introdueix l'opinió i interpretació diversa dels fets. No contradiu la ciència però pot ser que vagi més enllà perquè es mou en el terreny de les interpretacions.
7. Els arguments del pensament crític no són sempre els més convincents. Sovint aquells arguments que es fonamenten en les emocions primàries com la por, el desig o la necessitat solen ser motius de decisió més immediats. No crec que calgui donar proves que polítics o venedors diversos recorren sovint a aquestes motivacions per persuadir i convèncer la gent dels seus plantejaments.

El pensador crític ha de practicar la suspensió del judici fins que hi hagi temps per a l'anàlisi i la valoració. La raó és sempre més lenta que l'impuls o el desig i farem bé de no perdre de vista aquesta constatació. El pensador crític ha de pensar per si mateix i avaluar tant el què li presenten com les pròpies conclusions. Com ja hem dit és correctiu i autocorrectiu. La credulitat i el dogmatisme, la ingenuïtat i el biaix doctrinari són obstacles per al pensament crític. Reconèixer i comprendre, avaluar la diversitat de posicions, les seves febleses i forteses, formen part de la higiene mental que proposa aquest tipus de pensament. Cal moure's entre l'escepticisme –que en el grau màxim no permet realitzar la crítica perquè tot és dubtós– i la creença sense argument –que en el grau màxim condueix a la manipulació–. El pensador crític és lliurepensador i humil, prou humil per acceptar que les seves pròpies idees s'han de revisar a la llum d'altres opinions que aportin evidències contradictòries amb els propis supòsits. La comoditat i la pressió de grup, sempre presents, poden restringir i anul·lar el pensament crític. Només superant aquests obstacles podrà desenvolupar-se en plenitud.

El pensament social crític

Donat que aquest treball pretén incidir en donar més rigor al pensament social crític sembla pertinent fer una breu aproximació a les seves característiques, que, òbviament són les del pensament crític en el context de les Ciències Socials, amb la dimensió de l'anàlisi dels problemes socials rellevants i les qüestions socialment vives. Em basaré en la definició que del mateix fan Santisteban i Pagès (2010). El pensament social crític parteix de l'aplicació del mètode científic a l'anàlisi de les qüestions socialment vives i els problemes socials rellevants, perquè pretén entendre la realitat social i oferir alternatives per a una transformació social que condueixi el món a una major implantació de la justícia i la llibertat. Per això resulta essencial la distinció entre els fets i les opinions i l'anàlisi de la fiabilitat de les fonts i proves que es recullen per bastir els arguments i les hipòtesis de treball. No podem oblidar que hi

ha un discurs hegemònic, ideològic, carregat d'una determinada intencionalitat, amb uns determinats buits i silencis, al que cal contraposar el rigor al qual abans fèiem referència, l'empatia històrica i la detecció dels conflictes. El conflicte és humà i inevitable. Forma part de la naturalesa humana. Per això, el pensament social crític va a recerca de les diverses solucions, a la recerca d'una acció social que sigui lúcida en la veracitat i alhora ofereixi alternatives i solucions. Aquí podem veure un esquema que sintetitza la informació:

Elaboració pròpia, a partir de SANTISTEBAN i PAGÈS.

Per presentar aquestes solucions, evidentment, ha de sortejar els obstacles que esmentàvem –por i acceptació del grup– i d’altres, com el rigor lògic. Aquest últim és el que volem explorar en la resta d’aquest treball.

El pensament crític i la lògica

Arribem així a l’objectiu fonamental d’aquest treball que no és altre que analitzar una de les vies que abans hem citat com a significatives a l’hora de construir arguments sòlids: el seu ancoratge en la lògica. I és que abans que res, els nostres arguments han de ser lògics. Què vol dir això? La lògica és la branca de la filosofia que estudia els sistemes de raonament que els éssers humans utilitzem per raonar, quines formes d’inferència i de demostració són vàlides i quines no, prenent com a referència la seva conseqüència lògica. Es divideix en la lògica formal que estudia la forma dels raonaments i la informal que n’estudia els continguts. En el treball que ens ocupa

deixarem de banda la lògica formal per endinsar-nos en la informal, més rellevant per al pensament social crític. La lògica informal és l'estudi dels arguments, tal com es presenten en la vida diària. Si la lògica formal és la lògica de la demostració, la lògica informal és la de l'argumentació o del discurs persuasiu. Aquesta part de la lògica es dedica a diferenciar entre formes correctes i incorrectes del llenguatge i pensament quotidià, especialment aquelles que l'auditori troba «lògiques». Parteix del principi que el pensament i el llenguatge humans sovint són incorrectes o tendenciosos.

Per tal d'aprofundir en la lògica informal, presentarem algunes fal·làcies –errors de lògica informal– que sovint es volen fer aparèixer com a arguments persuasius. Quan apareixen en el discurs, n'invaliden el contingut. N'hi ha moltes més, però per motius obvis de temps i espai, s'ha fet una selecció d'aquelles que l'autor considera més rellevants per contribuir a generar pensament social crític. Per a cadascuna d'elles es procedirà a fer una definició i donar un exemple pràctic. Després exemplificarem amb els mitjans de comunicació. És en aquest àmbit en el qual les fal·làcies adquireixen un impacte major en l'opinió pública, generant arguments que busquen a voltes confondre conscientment –i aleshores estariem davant de sofismes– o inconscientment, per desconeixement.

En tot cas es fa urgent que, dins dels objectius a complir en una educació crítica hi figuri una educació en l'anàlisi dels mitjans i xarxes socials. Crec que ningú pot dubtar que estem davant una societat que rep informacions certes, judicis d'opinió que es volen fer passar per fets i falsedats que són presentades amb una pàtina de certesa per dirigir l'opinió pública en una determinada direcció. No cal acudir als nombrosos estudis que s'han fet per concloure que els ciutadans estem molt lluny de contrastar les informacions que ens arriben, dubtar de la fiabilitat de les fonts que consultem o recollir la diversitat d'arguments que es mouen en la diversitat de valoracions que fem d'un mateix fet. Les xarxes socials, en l'anàlisi de les nostres preferències, ens acaben focalitzant en allò que volem veure, en allò que volem sentir, sense proposar dubtes ni discrepàncies que puguin pertorbar la nostra visió del món. D'altra banda, és obvi, això ens allunya del pensament crític. I, com hem dit, a aquest discurs ja trenat i consumible, s'hi afegeixen les fal·làcies, per mala intenció o per desconeixement.

Definició d'algunes fal·làcies

Les fal·làcies informals també es divideixen en dos tipus: d'irrellevància o no pertinença o ambigüïtat.

Dins de les **fal·làcies d'irrellevància** es col·loquen tots aquells arguments en què les premisses, encara que temàticament estan relacionades amb el motiu de la discussió, no constitueixen cap evidència per a la conclusió (són irrellevants).

Dins de les **fal·làcies d'ambigüitat** apareixen els raonaments que són formulats amb paraules o frases ambigües, els significats de les quals oscil·len i canvien de manera més o menys subtil en el curs del raonament i, per tant, el fan fal·laç. Són fal·làcies que incideixen en la manca de claredat del propi llenguatge quan aquest prescindeix del context i canvia el sentit.

L'autor d'aquest text ha volgut fer una selecció de les més rellevants per a la construcció del pensament social crític.

a) **FAL·LÀCIES D'IRRELLEVÀNCIA:**

Les fal·làcies d'irrellevància es poden classificar en quatre grups que, a continuació es defineixen.

1. **Fal·làcies de transferència.** En aquest grup, es trasllada la càrrega de la prova, la veritat, de l'argument a altres instàncies exteriors al propi argument. Són efectives per convèncer donat que es basen en aquest mecanisme psicològic, la transferència, que trasllada el problema a contextos diferents i en falseja la percepció.

- a) **Ad Hominem o contra la persona.** En aquesta fal·làcia, en lloc d'analitzar l'argument, es pretén destruir-lo atacant la persona que el sosté o les seves circumstàncies. Veiem-ho en el següent exemple:

Com podem comprovar, l'home de l'esquerra nega la raó de la protesta basant-se en l'atac a la forma de vestir de l'oponent. No dóna arguments al voltant de la qüestió que planteja l'interlocutor sinó de la seva persona i circumstàncies.

- b) **Ad verecundiam o apel·lació a l'autoritat individual.** En aquesta fal·làcia s'apel·la a una autoritat que posseeix qualitats admirables en lloc d'oferir raons pertinents i examinar-les. El seu prestigi en un determinat camp és suficient per fonamentar tot el que diu, encara que no faci referència al seu propi àmbit de coneixement.

El fet que sigui premi Nobel no li dóna la raó en tot. No és una autoritat en tot el què digui, més enllà de la qualificació que li doni aquest premi per opinar sobre el motiu de la seva expertesa.

- c) **Ad populum o apel·lació al poble, a una autoritat col·lectiva.** Quan, per acceptar una determinada conclusió, en lloc de recórrer a raons pertinents, s'apel·la a l'autoritat de la majoria (el poble, la col·lectivitat, "tots"...), a la tradició o a l'autoritat d'una minoria selecta, s'incorre en una fal·làcia d'apel·lació al poble.

Es pretén que la majoria sempre té raó, i una creença col·lectiva i acceptada no necessita cap mena d'argument per provar-se.

2. **Fal·làcies d'apel·lació al sentiment.** Aquest grup de fal·làcies es basen en actuar sobre els sentiments de l'oient en lloc de provar la fortalesa del l'argument.

- 1) **Ad baculum o apel·lació a la por.** Un argument ad baculum o argumentum ad baculum (en llatí, vol dir 'argument que apel·la al bastó'), és una fal·làcia que implica sostenir la validesa d'un argument basant-se en la força o l'amenaça de l'ús de la força. Resumint, podríem dir que per a aquesta fal·làcia "la força fa el dret".

- 2) **Pendent rellescós:** Suggereix que una acció iniciarà una cadena d'esdeveniments que culminaran en un esdeveniment indesitjable posterior sense establir o quantificar les contingències rellevants. L'argument és també conegut com a efecte de bola de neu.

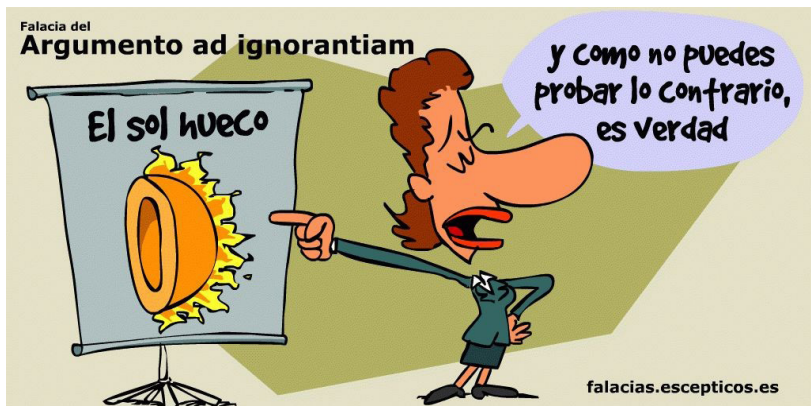

- 3) **Ad misericordiam o apel·lació a la pietat.** L'apel·lació a la llàstima és una fal·làcia lògica en què l'argumentador intenta convèncer l'oient aprofitant els seus sentiments de pena o de culpabilitat.

https://www.taringa.net/+offtopic/cultura-general-pa-tarigueros-argumentos-y-falacias-part-1_vc59g

- 4) **Ad ignorantiam o apel·lació a la ignorància.** Un argument ad ignorantiam o argument d'ignorància és una fal·làcia lògica que intenta demostrar una conclusió a partir de la ignorància sobre la seva falsedat. O dit d'una altra manera, afirma que si un determinat fet no es pot explicar, llavors no pot succeir, o que si l'evidència d'un fet no ha estat demostrada, llavors aquest fet no pot existir.

- 5) **Ad antiquitatem o apel·lació a la tradició.** Aquest argument pot tenir dues formes: la positiva, en la qual es pretén demostrar que un argument és veritable perquè sempre s'ha cregut que ho és, o que un acte és vàlid perquè es porta fent de tota la vida, i la negativa, en la qual es pretén el contrari, que alguna cosa és falsa perquè sempre s'ha cregut que ho és, o que un acte no ha de realitzar-se perquè mai s'ha fet abans (per alguna cosa serà, sol acabar l'argument).

3. **Fal·làcies de referència insuficient.** Es tracta de fal·làcies que pretenen demostrar l'argument sense tenir en compte totes les raons o simplificant les alternatives i variables que apareixen.

- 1) **Generalització apresurada:** Vol mostrar una conclusió general a partir d'un cas molt limitat de casos.

- 2) **Fals dilema:** consisteix en reduir les opcions que s'analitzen només a dos, sovint dràsticament oposades, sense considerar l'existència d'altres alternatives.

- 3) **Peticio de principi:** és una fal·làcia que es produeix quan la proposició per ser provada s'inclou implícitament o explícitament entre les premisses.

- 4) **Afirmació del conseqüent:** Raonament que partint d'un condicional (si p, aleshores q) i donant-se o afirmant el segon o conseqüent, es conclou p, que és el primer o l'antecedent.

- 5) **Ad condicionalis:** És un tipus de fal·làcia en la qual el fonament o prova de l'argument està condicionat. No obstant això, l'argument no pot ser provat, ja que el fet pot perfectament no existir. Es caracteritzen per estar acompanyats de verbs conjugats en el temps condicional, com: "seria", "hauria", etc. És comú veure'ls en els títols dels diaris o diaris i el principal recurs és l'especulació.

4. **Fal·làcies d'Inconcordança.** Són aquelles fal·làcies que incompleixen el criteri de concordància que dóna força als raonaments, entre les causes i les conclusions.

- 1) **Conclusión irrelevante:** En lógica, conclusión irrelevante, conclusión inatendente, ignoratio elenchi, refutación ignorante o eludir la cuestión es una falacia en la que se presenta un argumento que puede ser por sí mismo válido, pero que prueba o concluye una proposición diferente a la que debería probar o concluir.

<http://www.ultrasitio.com/2017/12/disculpe-doctor.html>

- 2) **Causa falsa Post hoc ergo propter hoc:** Debido a que dos fenómenos han ocurrido a la vez o en secuencia se ha asumido que uno es causa del otro. Se ha establecido la relación de causalidad basándose sólo en la coincidencia de los acontecimientos, cuando en realidad pueden estar en juego otros factores. Es una falacia lógica porque la causalidad no tiene porqué depender de la correlación.

b) FAL·LÀCIES D'AMBIGÜITAT O LINGÜÍSTIQUES

És l'ús enganyós d'un terme amb més d'un significat o sentit (sense aclarir quin significat es pretén emprar en un moment determinat). En general, ocorre amb les paraules polisèmiques (paraules amb diversos significats). Encara que en el llenguatge comú s'utilitza en diversos contextos, es parla d'equívoc com fal·làcia només quan el que argumenta fa que una paraula o frase emprada en la seva argumentació amb dos (o més) sentits diferents sembli tenir sempre el mateix significat.

- 1) **Equívoc:** És l'ús enganyós d'una paraula amb més d'un significat o sentit (sense aclarir quin significat es pretén emprar en un moment determinat). En general, passa amb les paraules polisèmiques (paraules amb diversos significats). Encara que en el llenguatge comú s'utilitza en diversos contextos, es parla d'equívoc com fal·làcia només quan el que argumenta fa que una paraula o frase emprada en la seva argumentació amb dos (o més) sentits diferents sembli tenir sempre el mateix significat.

<https://lagranortografia.com/2016/02/29/entonces-cual-anfibologia/>

- 2) **Anfibologia** Es produeix quan en un mateix argument es fan servir paraules o frases en més d'un sentit, sense tenir en compte la variabilitat que introdueix la puntuació o la sintaxi. Quan la ambigüitat depèn del significat confús de la frase sencera o, en el cas d'un raonament, de l'ambigüitat de les premisses.

Dessin © Quino/Ediciones de la Flor, Buenos Aires

https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcTero1XVD-qlAyUMU8orWHJTDWuV99K7QqDAcpPuYdjSBH4Hhyoa_Ww

Alguns exemples de mitjans de comunicació

Com dèiem abans, es fa urgent una educació en fal·làcies que tingui en compte també els mitjans, donat que l'ús de fal·làcies és una forma inacceptable de manipulació de l'opinió pública. Presentarem, a continuació algunes mostres de l'existència de fal·làcies, tant en els mitjans més convencionals com en les xarxes socials.

1. Alguns exemples de fal·làcies als diaris:

a) Pendent Relliscós:

<https://www.abc.es/espana/20140309/abci-pons-socialistas-europeas-volvera-201403091330.html>

Com podem veure, en aquesta notícia, González Pons advertia que la victòria dels socialistes precipitaria una cadena de desgràcies irreparables per al país, sense explicar els arguments que el portaven a fer aquestes previsions.

b) **Ad baculum:**

<https://www.farodevigo.es/opinion/2012/04/22/homosexualidad-expresion-ad-baculum/642640.html>

En aquesta notícia el bisbe d'Alcalà de Henares, Reig Pla, va afirmar que les persones homosexuals es corrompeixen i acaben descobrint l'infern per la seva condició. Això suposa una amenaça.

c) **Ad verecundiam:**

<https://www.abc.es/20111123/cultura/abci-grafiti-pistols-patrimonio-nacional-201111231844.html>

En aquesta notícia veiem que un arqueòleg, basant-se en la seva pròpia autoritat identifica erròniament un grafiti dels Sex Pistols amb una piràmide egípcia o les pintures prehistòriques.

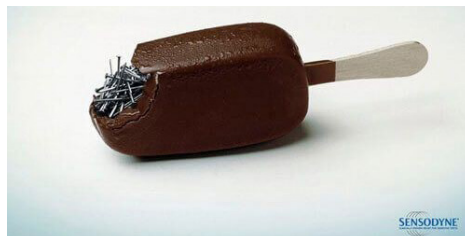
2. **Algunes fal·làcies del món de la publicitat:**

1. **Falsa causa:** la Coca Cola provoca somriures?

<http://lauri1996.blogspot.com/2014/09/funcions-de-la-imatge.html>

2. **Ad baculum.** Si prens gelat sentiràs els claus a no ser que usis Sensodyne.

<https://www.facebook.com/grupo3digital/photos/cuando-los-anuncios-publicitarios-te-hacen-sentir-campa%C3%B1a-de-sensodyne-en-la-que/724944214523012/>

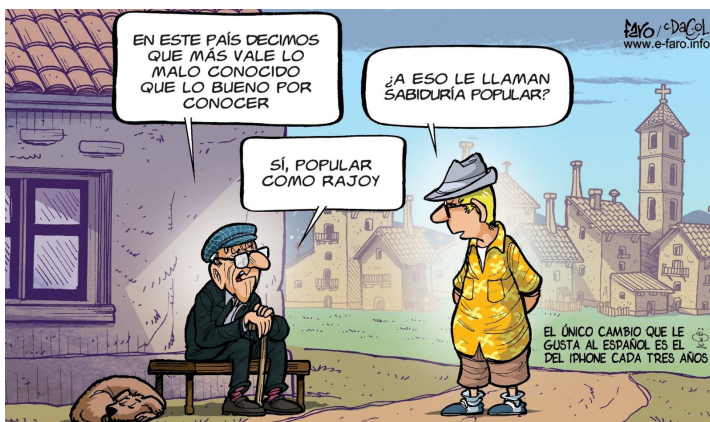
- 3. Generalització apressada:** si un home usa Axe, les dones el perseguirán. Per no caure en la temptació, fins i tot les monges, que s'han compromès al celibat, hauran de tapar-se el nas.

<http://www.gerbonche.com/2005/09/axe.html>

3. Algunes fal·làcies que serveixen per fer tires còmiques:

3.1 Ad Antiquitatem: De sempre ha sigut així.

www.e-faro.info

3.2 Fals dilema: No hi ha altra sortida.

www.e-faro.info

3.3 Equívoc: una paraula s'usa en més d'un sentit.

www.e-faro.info

4. Fal·làcies a les xarxes socials:

4.1 Pendent rellicós: passarà el pitjor que es pugui imaginar.

“El matrimonio igualitarios terminará destruyendo a la familia y a la sociedad”

ComentarioEmol
@ComentarioEmol

Seguir

"estos 4 años de gobierno marxista veremos escasez de alimentos, inflacion, y homosexualidad"

emol.com/noticias/nacio...

20:27 - 19 abr 2014

14 7

4.2 Ad populum: Moltes persones pensen diferent que tu. Deus estar equivocad.

— “MILES DE PERSONAS CREEN ALGO DIFERENTE QUE TÚ, ASÍ QUE DEBES ESTAR EQUIVOCADO”

DANIEL ROGGERO @danirogero · 17 sept. 2016

@CIRD_ROSARIO @DellaFerreira 600 firmas para una peticion change.org sobre 32.000.000 de interesados, creo es todo un dato..

The world's platform for change

Change.org is the world's largest petition platform, using technology to empower more than 100 million users to create the change they want to see.

change.org

1

4.3 Ad ignorantiam: No s'ha pogut provar el contrari del que afirmes.

Heroj @Hugoheroj · 12 sept. 2016

@RVH2213 @HebMT @OmarRD @pictoline soy psicólogo y heterosexual, en ningún estudio se concluye que crecer con padres gay te haga gay

3 2 34

Roberto Velasco @RVH2213 · 12 sept. 2016

@Hugoheroj @HebMT @OmarRD @pictoline y en alguno concluye que no afecta? Esta inconcluso y los niños ahora no son conejillos de indias

11 1

5. Al YouTube :

Ad verecundiam: el cosí de Rajoy. 1'41"-2'56" <https://youtu.be/RjgTQww0onA>

Com treballar les fal·làcies a l'aula

Potser la pregunta que ens fem tots és com treballar a l'aula les fal·làcies? El 2012 vaig presentar el treball que va guanyar el Premi Arnau de Vilanova sobre fal·làcies: <https://drive.google.com/file/d/0B1oJcfK4kITmYTIzNWFNcmVmamc/view?usp=drivesdk>

En aquest treball podem veure algunes de les estratègies que ens poden permetre portar les fal·làcies a l'aula, a part de la ja explorada aquí sobre l'anàlisi del mitjàns. Es pretén estimular el diàleg entre l'alumnat, en primer lloc, per distingir i definir la fal·làcia que es tracta. A continuació, com es pot veure, es proposa analitzar imatges, fonamentalment del món de la publicitat i també de les tires còmiques, alguns textos rellevants i, en algun cas, el visionat de pel·lícules. Aquests són els mitjàns pedagògics que poden servir per l'estudi i la comprensió d'algunes fal·làcies.

Conclusions:

Espero haver demostrat, en aquest treball, que les fal·làcies són errors de raonament ben presents en la nostra vida quotidiana. Les trobem en els discursos polítics, en la publicitat, en les xarxes socials. Són arguments falsos que ens condueixen a conclusions errònies i tenen un alt potencial per persuadir-nos de prejudicis i estereotips que són incompatibles amb qualsevol forma de pensament crític. És necessari treballar-les a les aules i combatre-les en el discurs públic, si volem fomentar el pensament crític i desmuntar els discursos i arguments erronis. Conèixer-les, identificar-les i desmuntar-les es fa necessari per poder articular discursos que ens apropin al veritable coneixement.

Bibliografia

Aula de Debate. Tipos de falacias http://www.uco.es/auladebate/blog/?page_id=1061 (consultat el 2 de gener de 2019).

AUSUBEL, D. (2002) Adquisición y retención del conocimiento. Una perspectiva cognitiva. Ed. Paidós: Barcelona.

BONO, E (2016) El pensamiento creativo. Ed. Paidós: Barcelona. Bauman, Z. (2007) Tiempos líquidos. Tusquets editores: Barcelona. Camps, Victoria (2016) Elogio de la duda. Arpa: Barcelona

DEWEY, J. (1998) Cómo pensamos: nueva exposición de la relación entre el pensamiento reflexivo y proceso educativo. Ed. Paidós Ibérica: Barcelona.

DIDI-HUBERMAN, G. (2010) Lo que vemos, lo que nos mira. Ed. Manantial: Madrid.

GARCÍA, R. Diccionario de falacias http://blade1.uniquindio.edu.co/expoargumentar/03_Lectura_3_Diccionario_de_Falacias.pdf (consultat el 2 de gener de 2019)

GARDNER, H. (2011) Inteligencias múltiples. La teoría en la práctica. Ed. Paidós: Barcelona. Popper, K. (2008) La lógica de la investigación científica. Ed. Tecnos. Madrid.

Imatges fal·làcies: <https://falacias.escepticos.es/> (consultat el 2 de gener de 2019)

LIPMAN, M. (2016) El lugar del pensamiento en la educación. Ed. Octaedro: Barcelona. Santisteban, A.; González, N.; Pagès, J. (2010) Una investigación sobre la formación del pensamiento histórico publicat a Metodología de Investigación en Didáctica de las Ciencias Sociales: Actas del XXI Simposio Internacional de Didáctica de las Ciencias Sociales, 2010, p. 115-128. U.A.B: Barcelona

VILLARINI, Jusino, A. R. et al. (2010). La enseñanza orientada al desarrollo del pensamiento. Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes :Alicante.

VILLARINI, Jusino, A.R. Teoría y pedagogía del pensamiento crítico publicat a PERSPECTIVAS PSICOLÓGICAS • VOLÚMENES 3 - 4 • AÑO IV: Santo Domingo.